

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2017|046 VAN 28 AUGUSTUS 2017

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN HET FORT VAN KESSEL IN NIJLEN, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 20 JULI 2017

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 28 augustus 2017 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 20 juli 2017 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed over de voorlopige bescherming als monument van het fort van Kessel in Nijlen. De commissie spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming met name (a) het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het beschermingsvoorstel.
2. Alvorens in te gaan op de verschillende artikelen van het ministerieel besluit, wenst de commissie een algemene bemerking te formuleren. De commissie stelt vast dat er op heden nog verschillende forten van de buitengordel rond de vesting Antwerpen zijn bewaard én dat hieromtrent een beschermingsinitiatief wordt gepland. Op pagina 21 van het inhoudelijk dossier wordt aangegeven: *“Onderstaand overzicht vormt een aanzet voor de criterionota over forten die zoals voorzien in de beschermingskalender van 2018 volgend jaar zal worden gemaakt. De inzichten en ervaringen die in het kader van de bescherming van het fort van Kessel tot stand zijn gekomen, zullen de basis voor een meer wel overwogen vergelijking tussen de forten vormen. Door pensioneringen zijn de ervaringen van personeelsleden die in het verleden beschermingsdossiers over forten uitwerkten, verloren gegaan. Voorliggend beschermingsdossier vormt dus in zekere zin een vingeroefening voor een vergelijkend en thematisch onderzoek. De concrete aanleiding voor de opstelling van dit beschermingsdossier was de vraag van de gemeente Nijlen, tevens eigenaar, om tot bescherming over te gaan. Het agentschap Onroerend Erfgoed engageerde zich om het beschermingsdossier voor 2018, dus voor het einde van de herdenkingsperiode van de Eerste Wereldoorlog af te werken. Daarom en om de hierboven genoemde redenen werd ervoor gekozen om het beschermingsdossier aan een thematisch-vergelijkend onderzoek te laten voorafgaan.”*

De commissie wees reeds meermaals op de meerwaarde van een thematische beschermingsaanpak en het belang van een gedegen criterionota.¹ Daarnaast gaf de commissie in eerdere adviezen ook aan dat het, in functie van de coherentie en afstemming tussen beschermingsdossiers, wenselijk is beschermingsvoorstellen maximaal te clusteren.² De commissie ondersteunt aldus het initiatief voor een thematisch-vergelijkend onderzoek naar forten, maar betreurt dat één dossier versneld op de agenda werd geplaatst.

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als monument vast van het fort van Kessel, met forteiland, vestinggracht, glacis en toegangsweg. Een aantal percelen ten oosten, ten zuiden en ten noordwesten van het monument worden aangeduid als overgangszone. Artikel 1 verwijst tevens naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie die als bijlagen bij het beschermingsbesluit werden gevoegd.

¹ Onder andere VCOE 2017 018 - Advies bescherming Hollandlinie en VCOE 2016 086 - Advies bescherming 28 bunkers

² VCOE 2017033 - Advies bescherming Bornem eendenkooi

Wat betreft de overgangszone verduidelijkt het inhoudelijk dossier dat deze tot doel heeft de open, niet-bebouwde, ruimte in het voormalige schootsveld van het fort zoveel mogelijk te vrijwaren. De afbakening van de overgangszone wordt als volgt gemotiveerd: *“De overgangszone bestaat uit niet bebouwde percelen in de onmiddellijke omgeving van het fort die op het gewestplan binnen de categorie recreatiegebied of bos vallen. Wat het gewestplan als woon- of woonuitbreidingsgebied voorziet, valt hierbuiten, omdat de gewenste doelstelling van niet bebouwing binnen de overgangszone in strijd is met de bestemmingscategorie van wonen. Het beschermd landschap ‘Kesselse heide’ ten noorden van het fort is niet binnen de overgangszone opgenomen, omdat hiervoor aparte, strengere, beheerdoelstellingen gelden.”*

De commissie stelt vast dat de voorgestelde afbakening sterk fragmentair is, waardoor deze minder zinvol en minder sterk lijkt. In dat verband merkt de commissie op dat, uitgaande van bovenstaande motivering, ook de onbebouwde percelen A591, A548D en A548H als overgangszone zouden kunnen worden aangeduid. Hierdoor zou een meer aaneengesloten en robuustere overgangszone kunnen worden aangeduid. De commissie vraagt de afbakening van de overgangszone aldus verder te onderzoeken.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de historische, architecturale en ruimtelijk-structurende waarde van het monument. Artikel 2 beschrijft tevens de erfgoedkenmerken en –elementen.

De commissie kan de beschreven erfgoedwaarden ondersteunen maar wijst erop dat het, omwille van het ontbreken van een criterianota, onduidelijk is op welke manier deze waarden werden toegekend. De commissie merkt op dat het fort immers tevens een culturele of technische erfgoedwaarde toegeschreven kan worden. De commissie vraagt het gehanteerde waarderingskader verder te duiden.

5. De beheersvisie voor het monument is opgenomen in artikel 3.1 van het ministerieel besluit. De commissie merkt op dat daarbij wordt ingezet op behoud en consolidatie van de fortsite, maar tevens beperkt ruimte wordt gelaten voor toekomstige ontwikkelingen. Dit is positief.

Artikel 3.2 omvat een beheersvisie voor de overgangszone. Deze is gericht op het open houden van de niet bebouwde ruimte rondom het fort.

6. Artikel 4.1 van het ministerieel besluit formuleert de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van het te beschermen monument. Artikel 4.2 past dezelfde generieke instandhoudingsvoorschriften toe op de overgangszone. De commissie kan dit ondersteunen.

7. De toelatingsplichtige handelingen voor het monument worden opgenomen in artikel 5.1. Het is positief dat deze op maat van het te beschermen monument werden geschreven. Gezien de kenmerkende microtopografie van de site suggereert de commissie om eventueel ook ‘het wijzigen van het (micro)reliëf’ aan de lijst met toelatingsplichtige omgevingswerken toe te voegen.

Artikel 5.2 bevat de toelatingsplichten voor de overgangszone. De commissie vindt het positief dat deze tot de essentie werden beperkt.

8. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van het fort van Kessel met overgangszone in Nijlen. De commissie vraagt:

- De afbakening van de overgangszone verder te onderzoeken (par. 3);
- Het waarderingskader voor de toekenning van de erfgoedwaarden verder te duiden (par.4);

- Te onderzoeken of ook 'het wijzigen van het (micro)reliëf' toelatingsplichtig kan worden gemaakt (par. 7).

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Jan Jaspers
Waarnemend voorzitter